

A környezeti képzés koncepciójáról és stratégiájáról

VAJDOVICHNÉ VISY ERZSÉBET

Magyarország, számos más országhoz hasonlóan, környezetpolitikája prioritásként kezeli a környezeti oktatás, nevelés fejlesztését. Elhatározásában követi az Európai Gazdasági Közösség tagállamainak egyezményét, miszerint „a közösség valamennyi országában konkrét lépéseket kell tenni a környezeti oktatás előmozdítására.”

A nemzetközi trendekhez való illeszkedés mellett a környezeti oktatás, nevelés kiemelt jelentőségének elismerését több más, a társadalmi jólét és a korszerű gazdaság biztosítására, a környezeti politika hatékonyságára vonatkozó megfontolás is alátámasztja.

Felismerést nyert, hogy a környezet védelmére irányuló szabályozás hatékonyságának elengedhetetlen feltétele az előírások társadalmi elfogadtatása, egy egyszerű, környezettudatos magatartás kialakítása. Az is nyilvánvaló, hogy a környezet védelmére és helyreállítására irányuló törekvések megvalósítása hozzáértést, szakszerű ismereteket és azok gyakorlati alkalmazásához szükséges készségeket követel meg. Köztudott ugyanakkor, hogy a környezet megfelelő minőségének biztosítása nem egyszerűen szakirányú, illetőleg szakhatósági feladat, hanem a társadalom egészének ügye és felelőssége, a megvalósítás csak ágazatközi és széleskörű társadalmi együttműködéssel valósítható meg.

A környezeti politika eredményes érvényesítése a társadalom összefogása mellett a konkrét feladatokban érdekelt partnerkapcsolatban történő kooperációját követeli meg, mégpedig nem kényszerkapcsolat, hanem az érdekek kölcsönös felismerése alapján, még akkor is, ha ez esetenként tényleges vagy vélt gazdasági előnyök feladásával jár.

A környezeti állapot alakulása egyértelműen figyelmeztet arra, hogy a világgazdaság és a technika jelenlegi fejlődési trendje nem az általános jólét kibontakozásának irányába mutat, hanem ellenkezőleg, már a tömeges pusztulás veszélyét vetíti előre. Ezért is terjednek el az alternatívát kereső törekvések, köztük a fejlődés értelmét és értékét tagadó elméletek. A fejlődés tagadása azonban nemcsak a történelem logikájával ellentétes, hanem azzal a méltányos és nyilvánvaló igénnyel is, mely a szegénység és gazdagság, az elmaradottság és a civilizáció közötti szakadék áthidalására irányul. Ezért kell az eddiginél kiegyensúlyozottabb, a szociális és ökológiai felelősségtudat által vezérelt fejlődés lehetőségét keresni.

Világszerte felismert tény az UNCED központi megállapítása, hogy a túlélés és a jobb élet követelménye nem a fejlődés, az előrehaladás minden áron történő elősegítése, hanem a *fenntartható fejlődés* biztosítása, mely úgy mozdítja elő a világ fejlődését, hogy nem korlátozza ezzel a jövő generációk lehetőségeit. „Ezt a világot nem ősainktől örököltük, hanem utódainktól kaptuk kölcsön” – idézik manapság gyakorta a dél-amerikai közmondást. Ennek az elvnek a követése a műszaki fejlesztésben, a

gazdaságban, a fogyasztási szokásokban és a társadalmi élet egészében új szemléletet és a szemlélet magatartásformáló gyakorlatát igényli mindenkitől.

Nem véletlen ezért, hogy a fenntartható fejlődés elvét követő környezeti, illetve környezetorientált oktatás, nevelés – feladata és felelőssége horderejének megfelelően – a társadalmi cselekvések rangsorában elsőrangú helyet kapott.

A környezeti képzés célja

Az IUCN (a Természetvédők Nemzetközi Szövetsége) 1979. évi nevadai konferenciáján a környezeti oktatás-nevelés fogalmát a következőképpen határozta meg:

„A környezeti oktatás és nevelés a környezeti értékek felismerését és a környezetre vonatkozó fogalmak tisztázását szolgáló folyamat. Törekvése olyan képességek kialakulásának elősegítése, melyek szükségesek az emberek, kultúrájuk és környezetük közötti kölcsönkapcsolatok megértéséhez, a környezetorientált magatartás, a környezeti minőség javítását célzó, tudatos és felelősségteljes cselekvési készség kifejlődéséhez.”

A fenti, holisztikus felfogású és etikai irányultságú meghatározás ma is aktuális érvényűnek tekinthető, ezért a jelen keretek között új fogalom-meghatározásra nem kell vállalkoznunk. Célszerű azonban tisztázni, hogy bizonyos kifejezéseket milyen értelemben használunk.

Környezeti képzésen a környezet fogalomkörét a lehető legteljesebb mértékben átfogó (a természet védelmét, a környezeti károk elhárítását, megelőzését, csökkentését felölelő és mindezen túlmutató, általános politikai, gazdasági-gazdálkodási, műszaki, etikai, esztétikai és szociális szempontokra kiterjedő), olyan, kölcsönösségre épülő alkotó tevékenységet értünk, amely az általános emberi tartalomra helyezi a hangsúlyt, és arra irányul, hogy a személyiséget tegye alkalmassá a mai világban korszerű ismeretekkel való tájékozódásra, továbbá hogy jártassága, készsége legyen ismeretei alkalmazásához.

A környezeti képzés az emberi élet egész időtartamára kiterjedő, az oktatás, nevelés, felvilágosítás, magatartásformálás és mozgósítás sokféle eszközét alkalmazó, célirányos és tudatos tevékenység a környezeti célok és ezzel az emberi élet szolgálatában. Fontos sajátossága, hogy *probléma- és értékorientált* egyaránt: tudatosítja a környezet problémáit, ezzel a környezet védelme, a környezet iránti gondoskodás felelősségét, és rámutat a környezet értékeire, szépségére és jelentőségére, ezzel felkelti és erősíti a környezet szeretetét.

A környezeti képzés (oktatás, nevelés) célja

- a környezettudat felébresztése és erősítése,
- a környezeti ismeretek bővítése,
- a környezeti összefüggések megértésének elmélyítése,
- a környezet-orientált értékrendszer elsajátítása,
- a környezettudatos magatartás kifejlesztése,
- a környezet érdekeit szolgáló cselekvésre készítés és az ehhez szükséges készségek kialakítása.

E célok nem egyszerűen egymásra épülnek, hanem szorosan összefüggnek, egymást kölcsönösen feltételezik. Az adott kontextustól függ, hogy közülük melyik aspektus kerül előtérbe.

A környezeti képzés sajátossága, hogy:

- a környezet lehet a képzés *tárgya*, ha a képzés célja a környezetre vonatkozó ismeretek elmélyítése, készségek kibontakoztatása,

- a környezet lehet a képzés *közege*, ha a környezeti témakörök, problémák közvetítik más tudásanyag, más készségek elsajátítását,
- a környezet lehet a képzés *célja*, ha explicit törekvés a környezet érdekeit szolgáló felelős cselekvésre való ösztönzés és – a társadalmi, illetve etikai szabályok megértése által – a környezetorientált magatartás kialakítása.

A környezeti képzés terepei, fajtái

Az emberi élet egészen végigvonuló környezeti képzés fajtái sokfélék és egymással sok szálon összefüggnek.

Megkülönböztethető elsősorban az *iskolarendszerű* és az *iskola-rendszeren kívüli* képzés.

Az iskolarendszer
 óvodában,
 közoktatásban,
 szakoktatásban,
 felsőoktatásban

nyújt *általános* és *szakirányú* környezeti képzést.

Az iskolarendszeren kívül az ökológiai ismeretterjesztés, a környezeti problémák tudatosítása és általában, a társadalmi tudatformálás

előadások, rendezvények formájában,
 a könyvkiadás, sajtó, tömegkommunikáció keretében,
 a képzőművészet, film, színház, irodalom közvetítésével,
 reklám, propaganda eszközeivel,
 mozgósító hatású akciók szervezésével történik.

A *tanfolyam* átmeneti képzési formát jelent, amely mind az iskolarendszerben (főleg közép- és felsőfokon), mind az iskolarendszeren kívül fontos szerepet játszik, különösen akkor, ha hiánypótló, illetve ha ismeretkorszerűsítő jellegű.

Fontos, hogy a környezeti képzés különféle formái egymással összehangoltan, egymás hatását erősítve működjenek.

A környezeti képzés különböző formái fejlesztésének stratégiai elemei

Iskolarendszerű képzés

Közoktatás

Az iskolarendszerű képzés keretében a környezeti oktatás, nevelés eddig is jelentős eredményeket hozott. A magyar iskolai környezetoktatás színvonala nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, esetenként kiemelkedő, de egyenetlen. A továbblépés alapvetően az általános jellegű környezeti képzés széles körű elterjesztése, illetőleg a képzés tartalmi és formai továbbfejlesztése terén szükséges.

Ez utóbbit illetően fontos leszögezni, hogy a *környezetoktatás nem egyszerűen ismeretközlés, hanem készségfejlesztés, nevelés, tudat- és magatartásformálás, mely csak interaktív tanulási-tanítási módszerekkel valósítható meg.*

Az iskolarendszeren belüli általános környezeti képzésre illenek a legkövetkezősebb módon az előbbieken bemutatott célkitűzések (környezeti tudat- és magatartásformálás, ismeretek és megértés elmélyítése, motiválás, aktivizálás – oktatás-nevelés a környezetről, a környezetben, a környezetért). Ezért is fontos, hogy az általános környezeti képzés helyet kapjon az iskolarendszerű oktatás *valamennyi szintjén*. Az óvodában és az alsó két osztályban inkább a környezettel való ismerkedés és „környezetbarát” szokások formálása a fő cél, és fokozatosan

alakul a tudatosság és az elkötelezettség szintje.

A *közoktatásban* – a nemzetközi tapasztalatok tanúsága szerint is – a legcélszerűbb a környezeti ismereteknek nem önálló tantárgyként, hanem valamennyi tantárgy ismeretanyagába beépítve, *integrált* módon történő oktatása. Emellett a sokirányú megközelítés szintézisének megteremtése érdekében van időszakonként szükség *összefoglaló* programoknak a tantervbe való beiktatására.

Következésképpen szükséges, hogy

- a környezeti ismeretek szervesen épüljenek a Nemzeti Alaptantervben megjelölt valamennyi műveltségi terület (természet-, társadalom- és humántudomány) tananyagába,
- a környezeti ismeretek közlése, tanítása mellett kellő hangsúlyt kapjon az elemzési, kommunikációs, kooperációs stb. készségek fejlesztése,
- rendszeres programok keretében nyíljon a tanulók számára lehetőség a természeti és az épített környezet közvetlen, élményszerű megtapasztalására,
- a tanterv adjon lehetőséget a környezeti ismeretanyag időszakos összefoglalására az összefüggések, komplex következtetések kifejtése érdekében,
- az alapvizsga- és az érettségi vizsga-követelmények meghatározásánál a környezeti ismeretek megfelelő súllyal szerepeljenek.

A környezetismeret külön tantárgyként való oktatása azokban a szakoktatási intézményekben szükséges és hasznos, ahol a biológia, a földrajz és kémia tanítása nem szerepel a tantervben, és így a környezetoktatás a világban való tájékozódás elősegítésében hiánypótló szerepet tölt be.

A fenti követelmények érvényesítésének feltétele, hogy a pedagógusok *készek és felkészültek* legyenek a környezeti oktatás és nevelés feladatára, továbbá, hogy álljon rendelkezésre a megfelelő *jegyzetanyag, tankönyv-, kézikönyv- és eszköztár*.

A tankönyvekkel, tanári kézikönyvekkel és jegyzetekkel való ellátást illetően, legalábbis mennyiségi értelemben, a helyzet nem kedvezőtlen jelenleg Magyarországon. Vannak általános környezetismereti tankönyvek, és elkezdődött a környezeti szempontoknak a különböző tantárgyakba való beépítését szolgáló tanári kézikönyvek kidolgozása. Megoldást igényel viszont a tankönyvek terjesztése és az információellátás.

A *tankönyvellátás fejlesztésénél* célszerű mindkét vonal követése: fontos feladat gondoskodni arról, hogy a *különböző tantárgyak* újonnan megjelenő tankönyvei térjenek ki az adott tantárgy környezeti aspektusaira, és a szaktanárok (nyelv-, irodalom-, matematika- stb. tanárok) felkészülésének elősegítésére készüljenek további tanári kézikönyvek. Mindemellett szorgalmazni kell *összefoglaló*, környezeti tárgyú könyvek kiadását is.

Elsősorban olyan új, összefoglaló jellegű környezeti tankönyvek összeállítására van szükség, amelyek már *integrált és multidiszciplináris* megközelítést képviselnek, *utalnak* különböző tantárgyak keretében megjelenő környezeti tartalomra, bemutatják az összefüggéseket és a gyakorlati életre vonatkozó következtetéseket, továbbá kivitelük *esztétikus* a változatos tipográfia és a gazdag, szép ábraanyag révén. A minőségi előrelépés különösen fontos e téren a környezeti tárgyú tankönyvkiadásban, hiszen a környezeti nevelés igen lényeges összetevője az esztétikai nevelés.

A korszerű és hatékony környezetoktatáshoz (akár szintetizáló programokról, akár szaktárgyakhoz kapcsolódó elemekről van szó) szükség van emellett jegyzetekből, munkafüzetekből és egyszerű eszközökből álló *programcsomagokra* is, melyek a magyar közoktatásban még kevéssé ismertek. Ezek az oktatás és az önálló munka (megfigyelés, vizsgálat, elemzés, véleményalkotás) fontos kellékei.

Az országban jelenleg is színvonalasan működő *oktatóközpontok*, illetve a környezetoktatással foglalkozó *nem kormányzati szervezetek* jelentős szerepet játszhatnak

az iskolai környezetoktatás bevezetésében és művelésében, a tananyag összeállításában, a tankönyvek, kézikönyvek, munkafüzetek és programcsomagok összeállításában. Ilyen feladatot eddig is betöltöttek. Az anyagi és szervezeti feltételek javításával kell elősegíteni, hogy ez a tevékenység ne csak esetleges és a résztvevők áldozatkészségétől függő, hanem szisztematikus legyen.

Szakoktatás

A szakoktatás fejlesztésénél fontos követelmény az adott szakmához illeszkedő környezetbarát technológiák, eljárások, módszerek elsajátíttatása, előnyeik és alkalmazási feltételeik megismertetése.

Ugyancsak kívánatos a környezet védelmével és helyreállításával, a környezeti erőforrásokkal való gazdálkodással kapcsolatos szakmák (víztisztítás, talajvédelem, rekultiváció, hulladék-kezelés és -újrahasznosítás stb.) szakképzés keretében történő oktatása önálló szakma, szakmacsoport vagy kiegészítő szak formájában.

Fontos követelmény az adott szakterület, technológia színvonalas oktatása mellett kitérni a tágabb környezeti összefüggésekre, az adott problémakör, illetőleg az adott szakma helyére és kapcsolataira a környezetre vonatkozó tudnivalók egészében.

Aktuális feladat a környezet védelmével összefüggő, új típusú szakmák képesítési rendszerének és a szakmagyakorlás kritériumainak kidolgozása és hivatalos előírása.

Felsőoktatás

A felsőfokú oktatás keretében, mind az egyetemeken, mind a főiskolákon célszerű és kívánatos a környezettudomány, környezettechnológia vagy környezetgazdálkodás *alapozó vagy szabadon választható tárgyként* való bevezetése valamennyi intézményben. Ha erre helyi intézményi keretek között nincsen vagy csak hiányosan van lehetőség, ott az egyetemek (főiskolák) közötti kapcsolat keretében, áthallgatással is megoldható a környezeti ismeretek továbbfejlesztése.

A tudományos szintű környezeti képzés önálló tárgy keretében, illetve a képzési rendszerbe integráltan különösen fontos az olyan szakterületek felsőfokú oktatásánál:

- amelyek potenciális szennyezők (például energetika, kohászat, vegyipar, közlekedés stb.);
- amelyek a természeti és épített környezet védelmének tudományos alapját szolgáltatják (természet- és műszaki tudományok);
- amelyek közvetett vagy közvetlen tárgya a környezet alakítása (területi tervezés, városrendezés, tájrendezés, erdészet, építészet, mezőgazdaság stb.);
- amelyek – értékrendszerük függvényében – akadályozhatják vagy segíthetik a környezeti szempontok, célok érvényesülését (üzleti, pénzügyi, közgazdasági, jogi ismeretek);
- amelyek az egészség védelme kapcsán vannak szoros összefüggésben a környezet védelmével, erőforrásainak hasznosításával (orvostudományok, gyógyászat);
- amelyek az ember és környezete kapcsolatának megértéséhez segítenek (társadalom-, ember- és szellemtudományok);
- amelyek az emberi és társadalmi tudatformálást közvetlenül szolgálják (pszichológia, pedagógia, szociológia, etika, illetve pedagógus- és szociális munkás-képzés stb.).

A tudományos szemléletalakítás mellett igen fontos a szakmaspecifikus környezeti szempontok kiemelése is a felsőfokú képzés keretében. Igen fontos társadalmi érdek és cél a környezeti értékekre érzékeny, a környezet védelme és javítása iránt felelősségtudattal rendelkező értelmiség kialakulása, melyben a felsőfokú oktatásnak hathatós szerepet kell vállalnia.

Az egyetemeken és főiskolákon környezettudomány, környezettechnológia és kör-

nyezetgazdálkodás önálló szakként való oktatása is igen célszerű mind a felsőfokú alapképzés, mind a továbbképzés, mind a posztgraduális képzés keretében. A három szinten természetesen eltérő lehet a képzés tartalma. Alapszinten széles körű alapozó ismeretanyag és készségek elsajátítására ad lehetőséget, és ezt követően kerülhet sor specializációra valamilyen szakterületen. Magasabb szinten a korábban megszerzett, szakosított ismeretanyag tágítása és integratív látásmód kialakítása a környezeti studium célja. A lényeges az, hogy az interdiszciplináris összefüggésekre és a környezeti szempontok érvényesítésére (implementációra) irányuló készségek fejlesztésére helyezze a hangsúlyt.

Az ismeretanyag átfogó szemlélete, integratív megközelítése nagy jelentőségű és a magyar oktatási rendszerben nem eléggé elterjedt, nem igazán elfogadott követelmény. Ezért bocsát ki a felsőoktatás kiváló szakembereket, akik azonban csak meghatározott látószögből szemlélik a világot. Ezért sorakoznak egymás mellé még a multidiszciplináris igényű oktatás esetén is a különböző szakterületek a tantervekben az összefüggések megfelelő kifejtése nélkül, és ezért marad igen sok esetben a szakismeret a technikai tudás szintjén, a megvalósítás komplex feltételrendszerének átlátása nélkül.

Az interdiszciplinaritás, az integratív szemlélet és az interperszonális készség fejlesztés igényével fellépő környezetoktatás ezért feltételezi és egyben elősegíti a felsőoktatási rendszer egészének korszerűsödését.

A környezettudomány, a környezettechnológia, a környezetgazdálkodás a felsőfokon végzetek számára egyfelől fontos és az idő előrehaladtával egyre fontosabb foglalkozásokhoz (környezetvédelmi tanácsadó, környezetvédelmi felügyelő, környezettechnológus stb.) felsőszintű szakképesítést adnak. Másfelől olyan ismeretek, intellektuális és gyakorlati készségek elsajátítását teszik lehetővé, amelyek mind több foglalkozás keretében hasznosíthatók gyümölcsöző módon.

Kiemelt jelentőségű a környezeti szempontoknak a pedagógusképzésben történő érvényesítése, részben a vonatkozó követelményeknek a képzési programokba való beiktatásával, részben továbbképzéssel.

Tanfolyami képzés

Az általános környezetismeret témakörében vagy valamelyik ágában *tanfolyami képzés* kapcsolódhat iskolarendszerű oktatáshoz, főleg felőktatáshoz, és folytatható az iskolarendszeren kívül, közművelődési intézmények vagy tanfolyami képzésre szakosodott szervezetek keretében.

A jelen időszakban a tanfolyami képzés jelentősége igen nagy, mert lehetővé teszi az aktuálisan fontos ismeretek, készségek hiányának gyors pótlását. Szükség van például az új jogalkotás és jogszabálymódosítás nyomán környezeti hatásvizsgálat, környezeti auditálás, a környezetvédelmi, természetvédelmi, területvédelmi szabályozás érvényesítése témakörökben kiterjedt tanfolyami képzésre. Ugyancsak sürgetően fontos a pedagógusok számára a környezeti oktatás és nevelés követelményeinek, hasznának és lehetőségeinek továbbképző tanfolyamok keretei között történő bemutatása.

Az ismeretek korszerűsítése, a továbbképzés és átképzés igénye következtében a tanfolyamok jelentősége a továbbiakban is tartósan megmarad.

Feltételezhető, hogy a jövőben mind több munkahely betöltéséhez lesz szükség környezeti ismeretekre. Egyúttal a közérdeklődés is nő a környezettel, a környezet változásával, védelmével és javításával összefüggő szempontok iránt. Mindez aláhúzza, hogy a környezeti témájú tanfolyamok iránti kereslet nem fog csökkenni.

A környezetoktatás várhatóan egyre fontosabb szerepet fog játszani a munkanélkü-

liek átképzésének rendszerében, különösen az érettségizettek számára kialakított programok keretében.

A tanfolyami képzés sajátos formája az egyetemi *továbbképzés, posztgraduális képzés*. Ennek keretében a legcélszerűbb a *moduláris szerkezet* kialakítása. A moduláris rendszerű átképzési program bizonyos határok között rugalmasan váltakozó tanfolyami blokkokból épül fel. Ezáltal a résztvevők alapképzettségüknek, érdeklődésüknek és igényeiknek megfelelően választhatnak alternatív kurzusok között. Lehetőség van csupán egy, vagy néhány tanfolyam kiválasztására, vagy egy egész program összeállítására, melynek elvégzése esetén diplomát lehet szerezni. A moduláris rendszerű képzés tehát a felsőfokú (posztgraduális) továbbképzés és a tanfolyami képzés vonásait egyesíti magában.

A moduláris felépítésű továbbképző programok igen alkalmas eszközök az aktuális kiegészítő ismeretek elsajátítására, a meglévő ismeretanyag korszerűsítésére, a szükséges készségek megszerzésére, különösen a környezetgazdálkodás (környezeti management) gyakorlati területén. A felsőoktatás, illetve a továbbképzés szervezeti fejlesztésének ezért jelenleg igen aktuális feladata *környezetgazdálkodási továbbképző központok* létesítése egyetemi vagy más intézményi keretek között.

Magyarországon jelenleg van kibontakozóban a telekommunikáció közvetítésével működő távoktatás. Ennek a környezeti ismeretterjesztés, illetve a környezettudomány oktatása azért lehet kézenfekvő tárgya, mert népszerű, közérdeklődésre tart számot és tudományközi, integratív jellegű.

Iskolarendszeren kívüli képzés

Az iskolarendszeren kívüli környezeti képzés (nevelés, oktatás) fő célja a
 figyelem, érdeklődés felkeltése,
 tudatformálás, közgondolkodás és magatartás alakítása,
 felelősségtudat erősítése,
 cselekvésre ösztönzés,
 az önkontroll igényének felkeltése,
 a szabályozás (kötelezés és korlátozás) szükségességének megértetése,
 a közösségi, társadalmi együttműködés feltételeinek megteremtése.

Formája igen sokféle, a propagandától az ismeretterjesztésen át a szórakoztató fajtájú népszerűsítésig. Lehet képszerű, írásos és szóbeli, közvetlen vagy a sajtó, rádió, televízió által közvetített. Nyújthat információt, szólhat az érzelmekhez vagy előkészíthet, szervezhet akciókat, kampányokat.

A környezet ügyére, problémáira való figyelemfelhívás a reklám, propaganda, marketing eszközeit, valamint a társadalmi kapcsolatépítés és mozgósítás más módozatait is felhasználhatja, fel is használja, az utóbbi időben már Magyarországon is. A társadalmi tudatformálásnak ez az alapformája. Iskolán kívüli környezeti képzésről akkor beszélhetünk, amikor a környezeti tudatformálás ismeretek bővülését, a tájékozottságra épülő cselekvési készség kialakulását szolgálja.

A környezeti oktatás-nevelésnek ez a formája is igényli a rendszerességet. Fontos követelmény ezért, hogy egy-egy akció ne ad hoc jellegű legyen, hanem célorientáltan szerveződjön, lehetőleg több célt szolgáljon. Az egymással összefüggő, egymásra épülő, egymáshoz kapcsolódó események, akciók programmá álljanak össze. Ezeket a programokat legalább olyan pontosan meg kell szervezni, mint az iskolarendszerű képzés programjait, és ugyancsak hasonló módon illeszteni kell őket annak a korcsoportnak, társadalmi csoportnak stb. az adottságaihoz, igényeihez, amelyekhez szólnak.

Az iskolán kívüli környezeti oktatás-nevelés előmozdításában a *közművelődés intéz-*

ményei (múzeumok, könyvtárak stb.) és szervezetei töltenek be igen fontos szerepet. Példaszerű kezdeményezés indult már ezen a téren, és tapasztalható egyfelől a környezeti ismeretterjesztés élénkülése, másfelől a környezeti képzés révén a hagyományos közművelődési intézmények tevékenységének megújulása.

A *népfőiskolák*, a közművelődés hagyományos és napjainkban újból éledő szervezetei a környezeti felnőttoktatás egyre fontosabb tényezőivé válnak. Tevékenységük fejlődésének célszerű iránya az általános környezeti ismeretterjesztés mellett az egyes munkakörökhöz illeszkedő környezetbarát eljárások, operatív rendszerek közvetítése, elterjesztése.

Az iskolarendszerű és az azon kívüli környezeti oktatás, nevelés programjai sok tekintetben *összefüggnek*. A közoktatás keretében nyújtott környezeti ismeretek, attitűdök alapot képeznek, amelyre az iskolán kívüli környezeti nevelés építhet. Másrészt, az iskolán kívüli, közművelődési programok hasznos szerepet játszhatnak, mint a közoktatás kiegészítői vagy akár eszközei. Érdemes ezért a környezeti tudatformálás iskolai és iskolán kívüli programjainak összekapcsolása.

A környezeti *ismeretterjesztés* termékei, főleg a filmek, a közoktatás keretében *szemléltető anyagként* szolgálhatnak, és nagymértékben növelik az oktatás hatékonyságát, továbbá élénkítik, vonzóvá teszik a tanulási folyamatot.

Különösen fontos az együttműködés a *könyvkiadás* és egyéb nyomdai termékek előállítására terén. Az összefoglaló jellegű környezetismereti tankönyveket mint ismeretterjesztő kiadványokat a könyvpiaci forgalomban is lehet értékesíteni, illetőleg fordítva, egyes ismeretterjesztő kiadványok is megkaphatják a tankönyvi minősítést. A kooperáció révén a minőségileg magas színvonalú kiadványokat gazdaságosabb módon lehet előállítani.

A jelenkor jellegzetes fejleménye az információ és általában a tudás piaci értékének növekedése. Ezért alakul mind több vállalkozás a tájékoztatás, ismeretterjesztés területén. A *vállalkozói tevékenység* (film-, videofilmgyártás és forgalmazás, könyv- és folyóiratkiadás és terjesztés stb.) meglehetősen fejlődik a környezeti közművelődés terén is. Ez öröndetes jelzése a környezet iránti fizetőképes érdeklődés növekedésének, és időszzerűvé teszi az üzleti, a non-profit, az állami és az öntevékeny törekvések együttműködésének szorgalmazását.

A környezet iránti érdeklődés tartósnak mutatkozik, ezért stabil piacot ígér a vállalkozások számára. Az üzleti élet partnerként számbavehető a környezeti tudatformálásban, de nyilván nem helyettesíti a nem nyereségorientált törekvéseket. A környezet minőségének javítása, a környezet védelme, gondozása állandó feladat, állandó figyelmet igényel. Ezért a környezeti kultúra és felelősségtudat ébrentartását és fokozását szolgáló, iskolarendszeren kívüli, kormányzati és nem-kormányzati programoknak állandóan jelen kell lenniük a mindennapi életben jól érthető, figyelemfelkeltő és vonzó, esztétikus formában.

A környezeti képzés szervezeti kérdései

A környezeti oktatás-nevelés több intézmény, szervezet közös ügye. Célszerű az érintett szervezetek tevékenységének olyan módon történő koordinálása, mely munkájukat segíti anélkül, hogy integritásukat veszélyeztetné. Érdemes ezért olyan bizottság vagy *konferencia* létrehozása, melyben helyet foglalnak a kormányzati és nem kormányzati szervezetek, az oktatási és közművelődési intézmények képviselői, valamint a folyamat profitorientált szereplői. A konferencia feladata egyfelől az álláspontok, elvek egyeztetése vagy ütköztetése, a tevékenységi területek egymás közötti felosztása, másfelől a megállapodások tanácsadás formájában való közvetítése a képviselt szervezetek felé. Ilyen módon segíthető elő a rendszeres kapcsolattartás a környezet-

oktatásban résztvevők között.

Megfontolást érdemel az iskolai és az iskolán kívüli környezeti oktatás és nevelés ügyének kézben tartására *állandó, független szervezet* létrehozása is. Ennek hatáskörébe elsősorban az információgyűjtés és közreadás (clearing house) lehet. Ez annál fontosabb, minél inkább nő örvendetes módon a környezeti tárgyú kiadványok, filmek, sajtótermékek száma, minél inkább bővülnek a nemzetközi kapcsolatok, melyek révén az információ-áramlás méginkább fokozódik.

A környezeti képzés többszereplős folyamat, kormány szintű irányításában is több minisztérium érdekelt. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium az ágazat felelős irányítója, a Munkaügyi Minisztérium a szakoktatásért felelős, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium pedig nyilván a környezeti vonatkozások terén lát el irányító szerepet. Alapvető fontosságú, hogy a kormány szintű irányításban érdekelt tárcák között összhang és együttműködés legyen, melynek formális eszköze az együttműködési megállapodás, ennél hathatósabb gyakorlati eszköze pedig a közös programok és közös projektek szervezése.

A *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium* fő törekvése a kormányzati irányításban az iskolai és az iskolarendszeren kívüli környezeti képzés elterjesztésének szorgalmazása, megfelelő színvonalának és folyamatos fejlesztésének biztosítása, és a képzés során környezeti politikája szempontjainak érvényesítése. Hangsúlyozza ezért

- a környezet átfogó szemléletét,
- a védelem, helyreállítás és prevenció egységét,
- igényét a környezeti szempontoknak az irányítás és gazdálkodás folyamatába való szerves beépítésére,
- az együttműködés és a partnerkapcsolatok fontosságát, különös tekintettel a kormányzati és nem kormányzati szervezetek,
- a közösségi és a magánszektor,
- a különböző irányítási és végrehajtási szintek együttműködésére.

A környezeti képzési célok megvalósításának fő stratégiai lépései

A KTM környezeti politikája elveinek megfelelően a következő oktatásfejlesztési lépéseket szorgalmazza:

a/ *A közoktatás* számára a Nemzeti Alaptanterv megfogalmazza a környezeti oktatás-nevelés alapelveit és alapkövetelményeit. Ezek valóra váltása érdekében el kell érni, hogy az oktatásfejlesztés programjaiban, a tantervekben és a tankönyvekben következetesen jelenjen meg a környezeti tartalom.

A környezeti tartalomnak a közoktatás gyakorlatába való beillesztése csak a pedagógusok megfelelő felkészítése esetén lehetséges. Sürgős feladat ezért a pedagógusok környezeti továbbképzésének megindítása. Ennek alapvető célja a pedagógusok *megnyerése* a környezeti oktatás számára. Formája részben tanfolyam lehet, de főképpen szeminárium, konferencia, tanácskozás, amely informál és ösztönöz az alkotó részvételre.

A pedagógustovábbképzés munkájában számítani kell a környezeti oktatásban már járatos pedagógusokra, a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontokra és az oktatással foglalkozó más nem-kormányzati szervezetekre. Módszertani segítségük, a jó, sikeres módszerek, pedagógiai tapasztalatok megosztása lényeges serkentő és meggyőző erőt adhat.

A tankönyvekkel, módszertani segédletekkel való ellátás javítására támogatni kell a már rendelkezésre álló anyagok széles körű terjesztését, a megkezdett fejlesztési

tevékenység szervezett és tervszerű folytatását. Az új tankönyvek előkészítésénél figyelmet kell fordítani a nevelés, ezen belül az esztétikai nevelés szempontjaira. A tanulók számára tetszetős és ötletes, kevesebb szöveget és több ábrát tartalmazó, ötletesen szerkesztett tankönyveket, munkafüzeteket érdemes kiadni.

Az oktatásfejlesztés céljára ki kell használni a hazai megújítási törekvéseket, a nemzetközi kapcsolatokat, támogatási programokat és más országok tapasztalatainak megismerését.

b/ A *szakoktatás*, szaktanfolyami rendszer számára ki kell dolgozni és érvényesíteni kell a képesítési előírásokat. A nagy számban jelentkező környezeti, környezetvédelmi oktatási igények esetében számolni kell azzal, hogy rövid távon nem feltétlenül biztosíthatók a végzettek számára a megfelelő foglalkozási lehetőségek.

Szorgalmazni kell a szakoktatás és a munkanélküliek átképzése keretében a tárcaközi és szervezetközi együttműködést, a szakképzésnek a környezet javítását szolgáló munkavégzéssel való közvetlen összekapcsolását. Az ilyen célt szolgáló programokat modellértékűnek kell tekinteni, és közzé kell tenni eredményeit, tapasztalatait.

c/ A *főiskolák, egyetemek* küldetése a korszerű gondolkodású és szemléletű, társadalmi felelősségtudattal rendelkező értelmiség felkészítése. Ennek lényeges feltétele a környezeti ismeretek elmélyítése és korszerűsítése valamennyi szakterületen. Ezért fontos szorgalmazni a környezetoktatást valamennyi felsőoktatási intézményben. A környezettudomány, környezettchnológia, környezetgazdálkodás fő „szakterületként” való oktatása előremutató kezdeményezésként értékelhető, melynek hasznosítása inkább közvetetten, a széles látókör és sokirányú készségek kialakulása révén jöhet szóba. Fontos és aktuális viszont a környezetgazdálkodás, környezettudomány oktatása *továbbképzés, poszt-graduális programok* keretében. A képzés rugalmassága, az alapismeretekhez, illetve az aktuális igényekhez való illeszkedésének biztosítása érdekében ösztönözni kell a moduláris struktúrák kialakítását. Különös hangsúlyt kell helyezni a környezeti képzés keretében a készségfejlesztésre. A feladat hatékony és színvonalas megvalósításához nyújthat hasznos segítséget a külföldi támogatás, ha a programok előkészítése gondosan, a helyi adottságok és igények figyelembevételével történik.

d/ A jelenleg is érvényesülő törekvésekre támaszkodva lehet hatékonyan biztosítani az iskolai és iskolán kívüli oktatás-nevelés összekapcsolódását. A környezeti oktatóközpontok, szervezetek az iskolák számára biztosíthatják a tereptanulmányokat, táborokat, természetközeli programokat.

A népfőiskolák és a felnőttoktatás más szervezetei, a közművelődés intézményei, szervezetei kezdeményezéseit támogatva kell szorgalmazni a környezeti kultúra általános kibontakozását. Ennek érdekében fontos az ismeretterjesztés és továbbképzés terén működő, illetve alakuló vállalkozásokkal való együttműködés, a megfelelő színvonal biztosítása és a hatékonyság fokozása érdekében.

e/ Az *információáramlás* javítása érdekében a tömegtájékoztatás lehetőségeit jobban kihasználva kell rendszeresen tudósítani a környezeti oktatás, nevelés eredményeiről, programjairól, céljairól és példaértékű kezdeményezéseiről.

A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium a környezeti ismeretek, a környezeti kultúra terjesztése, a nevelés és tudatformálás szorgalmazása terén számít a társadalom valamennyi csoportjának részvételére, közreműködésére, lehetőségei szerint támogatja a környezetpolitikai elveihez illeszkedő kezdeményezéseket. Törekszik arra, hogy a nemzetközi kapcsolatok építésével, fejlesztésével a magyar környezeti képzés támogatást kapjon, bekapcsolódjon a nemzetközi vérkeringésbe, és gyakorlatának sikeres, példaértékű eredményei méltó elismerést nyerjenek mind a hazai, mind a nemzetközi közvéleményben.